

**М. Б. Бектұрғанов, ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды
Академиясының 1-бағам тыңдаушысы**

**Ғылыми жетекшісі: Б. Д. Әбілғазина, ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы
Қарағанды Академиясының ІІО басқару кафедрасының аға оқытушы**

ДҮНИЕ ЖҮЗІЛІК ӨРМЕК ЖӘНЕ АЛАЯҚТЫҚ

Заң статистикасының бюросының мәліметі бойынша, 2005ж әрбір 10-ші американдық алаяқтардың құрбаны болды. Бұл мәліметтер сұраныстардың негізінде алынды, бірақ істің

нақты жағдайын толық ашпайды. Осы сұраныстардың негізінде 2005 ж. алаяқтық туралы полиция бөлімшесіне 49 % жәбірленуші хабарлады. Әдеттегі алдамшылардың құрбаны- білімі мен табысы аздау қарт адам болып табылады.

Мысалы ретінде, 1998 ж бастап Марк Броуни деген адам, кем дегенде 6 алаяқтылық 1 ғана әдістің схемасы бойынша жасаған. Ол шеберлік дүкенін ашып, өте төмен баға бойынша тұрмыстық электроникаларды алу ұсынысымен адамдарға телефон шалған. 10-20 мың долларды жинап Броуни жоғалып кеткен. Статистиканың көрсетуінше, АҚШ-та құрбандарды алдаудың келесі әдістері өте сәтті жүзеге асырылады: хабарлама, өмірде бір рет болатын ұсынылған затты өте арзан бағаға сатып алудың мүмкіндігі, ақшалай сыйлықты алуына уәде беруі, адамның денсаулығының жақсаруына уәде беруі, құпиялы ақпаратты ұсына отырып, құрбанына табыс табуға мүмкіндік беретін және тұтынушының ойына келмейтін адасқан ережелерді қолдануы. Сонымен бірге мүмкіндігі жоғары құрбандармен хабарласа отырып, алаяқтар өздерінің қызметін заңды деп айтады. Олар жақсы танымал және қомақты фирмалардың атауларын иемденуге тырысады (Мысалы, оларды тұтынушылар Ivanov & Co компаниясының қызметкерінің орнына, Evapov & Co деп қолданады).

Қалай миллион ұрлауға болады? Несиелік карточкалар арқылы ақпараттар ұрлау. Несиелік карточканың иесі туралы жеке мәліметтерді алған алаяқтар, интернет-дүкендерге онымен төлеуге, банкілік несиелерді алуға, үйді жалға алуға, жәрдемақыларға үміткер болуға және т. б.

Американдықтардың 90 % үлкен немесе кіші соммаларды түрлі қайырымдылық мақсаттарына құрбан етеді. Осыны алаяқтар пайдаланады. Олар жай ғана жалған қайырымдылық қорын ұйымдастырып, қандай да бір қайырымды іске арналған және ашық түрде құрбандарды жинайды.

Келесі түрі жұмысты ұсыну

Алаяқтар оларға үйдегі ыңғайлы жұмысты ұсынады. Бірақта құрбандарға ұрланған баға бойынша көрсетілген шығын материалдарын төлеуге тура келеді, кешілдік, кіру төлем ақысын немесе сынау мерзімі ретінде уақытша тегін жұмыс істеу.

Қалай алаяқтың құрбаны болуға болмайды?

1. Егер шындықты көрсететін бір нәрсе тым жағымды естілсе- бұл жалған;
2. Жарнама алдауы мүмкін. Ешқашанда жарнамаға сенбеңіз;
3. Келісімшарттың барлық тармақшасын ұқыпты оқыңыз;
4. Көзіңіз жетпегенше келісімнің барлық жағдайлары түсініксіз және көңіліңізге қонымды болмаса, қолыңызды қоймаңыз. Егерде сізге түсініксіз болса, түсініктеме талап етіңіз.
5. әрқашанда компанияның мекен-жайын, телефонын және басқа да координаттарды біліп алыңыз және ол туралы анықтама жасауға тырысыңыз (АҚШ-та бұл істі арнайы организация Business Bureau атқарады, жәбірлеген тұтынушылардың құқықтарын қорғау рөлін жүзеге асырады);
6. Сіздің аймағыңызда орналаспаған фирмаларға сенбеңіз;
7. Егер сізге телефон бойынша коммерциялық ұсыныстар жасаса, онда әрқашанда хаттық үлгідегі толық ақпараттың сізге жіберілуін талап етіңіз.

Тәжірибе жүзінде ақпаратты қорғау деп деректерді енгізу, сақтау, өңдеу және тасымалдау үшін қолданылатын ақпарат пен қорлардың тұтастығын, қол жеткізулік оңтайлығын және керек болса, жасырындылығын қолдауды түсінеді. Сонымен, ақпаратты қорғау — ақпараттың сыртқа кетуінің, оны ұрлаудың, жоғалтудың, рұқсатсыз жоюдың, өзгертудің, маңызына тимей түрлендірудің, рұқсатсыз көшірмесін жасаудың, бұғаттаудың алдын алу үшін жүргізілетін шаралар кешені.